

УВОДНА РЕЧ ТУЖИЛАШТВА ХАГ, 7. НОВЕМБРА 2007. ГОДИНЕ

Устаните молим.

Међународни кривични суд за бившу Југославију заседа.

Изволите сести.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Молим тајника да најави предмет.

Тајник: Добар дан часни суде, ово је предмет ИТ 03-67 ПТ тужитељ против Војислава Шешеља.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Хвала. Као што вам је познато данас ћемо саслушати уводну реч Тужилаштва. Међутим, пре тога Претресно веће ће донети једну усмену одлуку која се односи на питање списка сведока. Читаћу дакле, полако ову усмену одлуку. Усмена одлука о захтеву за преиспитивање одлуке у вези са поновним разматрањем које је уложило Тужилаштво, а односи се на одлуку у вези са усвајањем заштитних мера од 30. августа 2007. године. С обзиром на усмени захтев који је изнело Тужилаштво приликом јучерашње претпретресне конференције, како би тражило преиспитивање одлуке која се односи на усвајање заштитних мера од 30. августа 2007. године, коју је донео претпретресни судија 16. октобра 2007. године као поверљиву одлуку. С обзиром на то да је Тужилаштво тражило да се касније обелодањивање од тридесет дана уочи почетка суђења, сада рачуна тридесет дана пре првог исказа сведока, дакле, почев од првог сведока који ће сведочити после судске паузе током зиме и краја године, а не тридесет дана уочи исказа првог сведока о чему је донета одлука 16. октобра 2007. године. С обзиром да је јуче уложен усмени захтев, а тај захтев је уложио оптужени током претпретресне конференције, тражећи да му буде обелодањен идентитет свих сведока Тужилаштва пре уводне речи, односно оних које Тужилаштво намерава да позове, укључујући и оне сведоке којима је одобрено доцније обелодањивање. Претресно веће сматра да пошто није доказано да је дошло до промене околности или неких очигледних грешака које би образложило, а које би представљале разлог за то да Претресно веће промени своје становиште, Претресно веће жели да понови да доцније обелодањивање идентитета заштићених сведока није било одобрено само у овом случају, када је претпретресни судија изнео становиште да је то апсолутно неопходно како би се заштитили поменути сведоци, а да се истовремено поштују и права одбране. Претресно веће подвлачи да је према правилу 69 (ц) Правилника, могуће да се не обелодани идентитет сведока, међутим, он мора да буде обелодањен пре почетка суђења и у року који одбрани омогућава припрему. Треба имати у виду да је судска пракса овог суда таква да се правило 69 (ц) Правилника тумачи на следећи начин – да оно омогућава обелодањивање идентитета оптуженом после почетка суђења, под условом да рок омогући одбрани да се припреми. Подвлачим, дакле, овај део реченице, под условом да је рок такав да омогући одбрани да се припреми. Имамо у виду и то да оптужени није доказао да је дошло до било какве промене у околностима или до очигледне грешке која би довела до преиспитивања одлука у вези са заштитним мерама, а које су денете 30. августа 2007. и 16. октобра 2007. године. У складу са тим, а у складу са правилом 69 Правилника о поступку и доказима, налажемо да одлуком од октобра месеца, којом се одобрава доцније обелодањивање за седам сведока, Тужилаштво обелодани идентитет ових сведока најмање тридесет дана пре 11. децембра 2007. године, односно тренутка када ће Тужилаштво позвати свог првог сведока. Треба погледати распоред суђења који је предвиђен. С обзиром на одлуке од 30. августа и 16. октобра, дакле, остајемо при томе да те одлуке у вези са доцнијим обелодањивањем идентитета сведока остају на снази.

Дакле, то је био текст наше одлуке, а ја ћу је сада резимирати на брзину. Претресно веће, дакле, остаје при свим ранијим одлукама које је већ донело у вези са овим. Сходно томе, Тужилаштво ће обелоданити идентитет, не списак сведока којим господин Шешел већ располаже, већ идентитет сведока тридесет дана пре 11. децембра 2007. године, односно за неколико дана. Дакле, 11. новембра 2007. године. Списак заштићених сведока са изузетком оних седам сведока којима су додељене заштитне мере са каснијим обелодањивањем њиховог идентитета, односно уз обелодањивање свега тридесет дана пре него што они буду дали исказ у судници.

С обзиром на све ово ја ћу сада дати реч госпођи Дал како би она могла, само тренутак господине Шешел добићете и ви реч, како би она дакле, могла да почне своју уводну реч. Господине Шешел изволите.

Проф. др Војислав Шешел: Пошто сте ви саопштили усмену одлуку...

(молимо оптуженог да укључи микрофон)

Пошто сте ви саопштили усмену одлуку Претресног већа по једном веома важном питању, ја захтевам усмено да ми омогућите да уложим жалбу на такву одлуку, јер се њоме битно ускраћују моја процесна права гарантована Правилником и ремети нормално одвијање процеса.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду, ми дакле, сматрамо да сте ви уложили један усмени захтев у којем тражите одобрење за улагање жалбе на ову усмену одлуку. Претресно веће ће наравно, решавати ово питање.

Госпођо Дал, Претресно веће вам даје реч. Имате четири сата, али уколико бисте завршили у 13, 30 то би било одлично. Изволите.

Тужилац Кристин Дал: До 1993. године тисуће цивила на Балкану биле су убијене. Тисуће су биле заточене, премлаћене и коначно протеране, а њихови домови и културе уништене. Један сведок који ће овамо доћи, односно сведокиња, како би свету рекла што јој се догодило представља пример патњи људи које су им нанели људи с циљем стварања велике државе под доминацијом Срба. Та жена ће сведочити да је живела у једном босанском граду заједно са својим супругом, двоје младе деце. Врло мало тога је знала о политици, била је задовољна тиме да се брине за своју децу и у једном тренутку чула је гласине о рату. Живела је у граду који је био мешаног етничког састава. Тамо су живели и Срби и Хрвати и муслимани који су мирно заједно живели. Она се са својом верском скупином није идентифицирала, а није бирала нити пријатеље на темељу њихове етничке припадности. Живела је у једном делу града у којем је живела средња класа. Тамо је било богатих људи, сиромашних људи као и у сваком просечном граду. Током избора започео је каос. Телевизија и други медији повлачили су за собом људе у различитим националистичким смеровима. Људи су се позивали да се прикључе својим властитим етничким скупинама. Срби су гласали за једну странку, муслимани за другу, Хрвати за своју властиту.

Када су избори прошли приметила је да су њезини српски суседи почели одлазити. Испочетка они су јој говорили како одлазе само на неколико дана, међутим, након неког времена постало јој је јасно да су одлазили заувек. Каже да су прво почели бежати интелектуалци који су онда уверили и друге да оду. Хрвати у њезиној четврти били су врло мирни. Људи су се повукли у своје куће, људи су престали излазити, престали су имати било какве везе са политиком. Старији људи, који су преживели већ пријашње ратове почели су се припремати за рат. Када је започео рат у Хрватској чинило се да људи у њезиној четврти се још увек слажу. У њезин град крајем 1991. почетком 1992. године почели су стизати српски резервисти одевени у војне униформе и они су се возили унаоколо и застрашивали људе. Било је јасно и добро познато да ће да избију сукоби. До априла 1992. године, Срби су побегли из њеног града. А у војној касарни у њеном граду више није било Хрвата нити муслимана. Њих су заменили Срби. Људи у граду су били уплашени, скривали су се у својим кућама. Нису се усуђивали изаћи ван. Долазило је до инцидента, појединачних

убијања, чула је да се људи одводе из њихових домова. Постојале су гласине о насиљу које је владало посвуда, људи су се бојали слати децу у школу. Разговарала је са својим супругом што би ваљало учинити. И они су одлучили да би можда било најбоље преселити се у кућу својих рођака у оближњем селу. Ти рођаци њој су казали како су ствари код њих још увек мирне. Она је са својим супругом и двоје деце отишла тамо. Тамо је остала неколико тједана. У кући је било ужасно пуно људи, остали су без хране. Покушали су одлучити што да учине. Забринута за сигурност своје двоје мале деце почела је размишљати о одласку у Хрватску. Но та се жена бојала оставити свог супруга. Бојала се да га више никада неће видети. Одлучили су да ће остати заједно као обитељ и да ће отићи у једно друго оближње село, где је њена свекрва казала како Срби још увек на пристојан начин поступају са муслиманима. Њена свекрва сматрала је да ће тамо бити сигурни. Она данас каже да је одлазак у то село била најгора одлука коју је донела у животу. Само је она преживела.

Четвртог априла 1992. године дошло је до огромног војног напада на њено место. Она, њено двоје деце и неки други рођаци, који су се успели утрпати у ауто побегли су. Отишли су у брдовити крај и тамо су се скривали и покушали након тога стићи до села њене мајке. Једно дете, она још увек доји, а друго дете је толико мало да га се мора носити. Прошли су кроз једну контролну тачку на којој је била српска полиција, која је била са њима љубазна и казала им камо треба ићи да би стигли до села њене мајке. Она је на основу тог искуства закључила да ће бити сигурни. Но, нажалост, у селу о којем је реч су живели само муслимани. Кажем нажалост, јер то је значило да је то село било циљ етничког чишћења. Ситуација се погоршала у јуну 1992. године, почеле су колати застрашујуће гласине о убијањима и уништавањима. Живели су у малом селу и завладала је паника. Схватила је да је најверојатније прекасно било камо даље бежати. Боравили су у заклонима, покушавали копати ровове како би се имали камо склонити. У близини њиховог села постојала је, било је смештено артиљеријско оружје. Одлучили су отићи у планине. Скупина од око 200 људи кренула је пешице. Видели су село које су напустили а у које су се повремено током ноћи враћали, видели су једнога дана да је потпуно уништено, сравњено са земљом. Док су ходали кроз те планине тражећи сигурност, оставили су све своје ствари јер су схватили да их оне успоравају у напредовању. Проблем је био и у томе да је у њиховој скупини било много старијих људи. Ти стари људи рекли су оставите нас, спасите себе. Родитељи су знали каква опасност влада. Покушавали су заштитити своју децу. А баке и дедови говорили су спасите наше унуке. Оставили су шездесетак старијих људи. Ова жена касније је дознала да су ти старији људи побијени. Како су улазили што дубље у планину изгубили су се. Више није било ни хране ни воде, а будући да су били високо у планини топили су снег како би имали нешто за пити. Били су страховито исцрпљени. Око њих су почеле падати гранате и цела скупина је пала у панику. Подељени су, нашли су се подељени у двије групе.

Једна половина ове групе преживела је рат. Стигли су на сигурно подручје. А други дио групе, у којем је била наша сведокиња са својим супругом децом и рођацима, кренула је натраг према својем граду који је у том тренутку већ био под четничком контролом. Седам наоружаних српских војника тражили су од њих да се предају. Ова мала скупина исцрпљених цивила желела се предати, јер су сматрали да ће тако бити сигурни. Неки од мушкараца у групи имали су (прекид на снимку) и које су бацили на тло. Они су ухапшени и одведени у једно друго оближње мало село, и као што ће вам та сведокиња испричати, тада је почео прави ужас. Када сам први пут прочитала изјаву ове сведокиње нисам могла замислити да постоји нешто страшније. Но, ствари су биле још и страшније.

У једном тренутку поделили су, раздвојили су мушкарце од жена и деце. У тој скупини било је 29 мушкараца и 20 деце. Већина деце били су у предшколској доби, међу њима је била чак једна беба стара седам дана. Одведени су до школске зграде. Мушкарци су присиљени да стану на једну страну цесте, а жене и деца на другу. Њезиног супруга су одвели мушкарци у српским униформама. Други припадници српске војске почели су вређати, претити им силовањем и претити им да ће поклати њих и њихову децу. У њиховим очима је било толико мржње да је она

имала осећај да би их могли доиста побити, живе поклати. И у једном тренутку она је питала једног од тих војника па што смо вам учинили. А он јој је рекао – зачепи, твој грех је што си муслиманка. Неколико сати касније видела је свог супруга, он је одмахивао главом показујући да ситуација није добра. Чула је да су се војници питали што да раде с тим људима, а један од њих је казао да чекају на својег заповедника који ће одлучити шта да се учини са тим мушкарцима. Касније је чула да је заповедник Петог батаљона био из ЈНА. Војници су одвезли мушкараце у зеленим војничким возилима. Више их никада није видела. Остатак скупине је целог дана био присиљен све до ноћи стајати уз цесту. Пристигао је аутобус и одвезени су до подрума једне топлане. Тамо су морали спавати на цементним подовима, владао је мрак, није било прозора, није било ВЦ-а. Морали су нужду вршити на под. Тамо су остали четири дана и четири ноћи без хране и воде. Најтеже су патила мала деца. Наговорила је својег сина да уринира у једну лименку, а како јој је млеко пресушило она је своје дете хранила тим урином јер се бојала да ће беба дехидрирати. Испричала је како је дошао један мали српски дечак до прозора, она га је преклињала да јој донесе воде за децу. И он се вратио са једном боцом воде и излио је на тло испред њих. Усред ноћи чули су како неко удара на врата. Жене су почеле вриштати. Четири или пет мушкараца, које је идентифицирала као четнике, ушли су у ту просторију, имали су на глави балаклаве и намазана лица. Викали су, псовали, претили да ће их поклати и називали их балијама. Просторија је била у мраку. Хтели су извести једну жену која је имала новорођенче. А други Србин је казао - оставите је, она за нас није довољно добра, тек је родила. Одвели су друге жене и сведокињу. Испитивали су је. Испитивали су је о томе што зна. Она је казала одакле је, преклињала их је да је врате њеној деци. Њен иследник је од ње тражио информације, али она ништа није знала.

Уследила су неизрицива дела. Испитивали су је о њеном браку, о њеној вероисповести, о томе има ли новаца. Ствари које се ни једној жени никада не би смеле догодити њој су се догодиле. Одвели су је натраг у просторију у којој су били други заробљеници. Није могла престати плакати. Идућег дана један од мушкараца се вратио и поновно је извео. Бојала се да ће је погубити. Молила је да је врате њеној деци. Децу више никада није видела. Њене патње су се наставиле. Више о томе чућемо током суђења. На концу је пуштена на слободу. И последњих 15 година проводи тражећи тела своје деце, тражећи тело својег супруга. Уништење њене заједнице, њеног живота, њене обитељи пример је овог ратничког национализма који је ширио оптужени. Докази ће показати да је Шешељ током балканских ратова починио злочине. С водећим структурама моћи у Србији он се активно залагао за стварање ентитета који је он називао “Великом Србијом”. Слободан Милошевић делио је тај циљ. Но док Милошевић се није усудио гласно залагати за ослобађање српских територија, Шешељ је то чинио. И он је стално позивао на оно што је називао “ослобађањем” онога што је он такође, називао српским земљама. На несрећу и други људи су већ тамо живели.

Докази ће показати да је Милошевић испочетка желео Југославију задржати на окупу. Покушао је задржати Хрватску када се Словенија издвојила. Када то није успело он је одлучио издвојити Крајину из Хрватске, а потом поделити Босну и Херцеговину између Хрватске и Србије. Шешељ му се у том циљу стварања “Велике Србије” прикључио. Иако је то пер дефиниција значило да се силом мора заузети велики део Босне и Херцеговине, велики део Хрватске, и да се трајно морају протерати становници несрби. Како би постигао тај циљ Милошевић и други потиснули су умерене политичаре и започели ратове на целом Балкану. Услед тих ратова разорени су градови, стотине тисућа људи су расељени или убијени и покушало се са лица земље избрисати целе групе и то на темељу њихове етничке припадности, њихове вероисповести на темељу мржње коју је пропагандом ширио господин Шешељ.

Резултат Шешељевог настојања стварања “Велике Србије” било је комплетно уништење целих заједница. Економско разарање и деморализација тих различитих народа од којих се састајала бивша Југославија. Ти злочини нису били уперени само против заједница у бившој Југославији. Они су били толиких размера да су почели представљати забринутост и за међународну

заједницу. Надам се да је овакав ратнички национализам готов. На концу, Шешељ није успео постићи “Велику Србију”. Он је успео постићи тек малу Србију, а свету је поклатио фразу етничко чишћење. Како се то догодило? Следићемо доказе како бисмо утврдили чињенице.

Господин Шешељ мајсторски је политичар. И докази ће показати да је лукав и прорачунат човек. Самог себе описује као ширитеља гласина. Он себе назива највећим “живим српским националистом”. Али он је у криву. Национални понос за њега су потребни страх и мржња и уништавање других култура и вера. Међутим, докази ће показати да је то управо врста национализма за коју се залагао господин Шешељ у раздобљу покривеном оптужницом. Дакле, од 1991. до 1993. године. Он се због тога не каје нити данас. Његова врста национализма је шовинистичка, ратничка, отровна за сваког. Докази ће показати да господин Шешељ у раздобљу брзих промена, у време када су везе у Југославији постајале све слабије, он се залагао за насиље против несрба и кроз сукоб он је на себе преузео улогу паравојног заповедника и покренуо је властиту војску. Докази ће показати да их је он индоктринирао и да их је слао на линије фронта и у муслиманска и хрватска села где су ти људи починили неизрициве злочине.

Неко ће рећи на Балкану је било толико ратова, то је природа тих људи. То се не може спречити, то је у њиховој крви, у њиховим генима. Но то је погрешна тврдња. Тужитељ ће извести доказе који ће показати пример како су земље у време политичких промена изабрале цивилни национализам а не, грађански национализам, а не етнички национализам. И како се одговорни политичари залажу за мир, помирење и за политику укључивања. Ово се није морало догодити. Ово није било неизбежно. Међутим, господин Шешељ је себе током сукоба приказивао на овакав начин. Као ратника наоружаног пушком и одевеног у традиционалну, носио је традиционалну српску капу са кокардом. Његово главно средство за остварење циља “Велике Србије” била је његова политичка странка, Српска радикална странка. Путем те странке господин Шешељ се залагао за “Велику Србију”. Он је тврдио да би западне границе те “Велике Србије” требале ићи дуж црте Карлобаг-Огулин-Карловац-Вировитица. Овде можете видети на овој карти да те границе потпуно обухваћају Босну и Херцеговину, и велике делове Хрватске. Дакле, стварање “Велике Србије” значило је одузимање територија других република. Господин Шешељ је организовао Српску радикалну странку и Српски четнички покрет у оквиру те странке. А припадници те странке живели су у многобројним опћинама па чак и изван Србије. Он је владао странком жељезном руком. Инсистирао је на томе да зна и најмањи детаљ. Докази ће показати да је господин Шешељ аутократ. Сведоци ће вам казати да када би он разговарао са својим сарадницима из радикалне странке или четничког покрета, господин Шешељ је то увек чинио подигнутим гласом, како би било јасно да је он тај који има контролу и да оно што он предлаже ваља и извршити.

Српски четнички покрет био је дио радикалне странке и према Статуту то је био, то је представљало војно крило у сукобу. Он је организовао добровољце, и постављао заповеднике које су ти добровољци прихваћали као у своје заповеднике. Он себе описује као јединог српског четничког војводу који се изравно ангажирао на покрету ослобађања српског народа. Следећи тиме традицију српских четника. Тужитељ ће доказати да је Шешељ имао заједнички циљ трајног протеривања несрпског становништва са територија које је Шешељ сматрао да припадају Србима. Он се залагао за протеривање несрба са конкретних територија. Он је позивао људе који су га следили да протерују те људе. Индоктринирао је добровољце и тражио од њих да суделују у овим ратним напорима. Његова фанатична и екстремна реторика привлачила је многе младе мушкарце који су се добровољно јављали да извршавају његов план и у Хрватској, и у Босни и Херцеговини. Докази ће показати да је професионална војска њих доживљавала као криминалце. Врло брзо они су стекли репутацију недисциплинираних, насилних војника који врше злочине. Но, они су служили циљу. Шешељева екстремистичка реторика не само да је привлачила мушкарце и жене који су се добровољно јављали за рат, него је утицала и на друге војнике и добровољце који су се борили у војсци. Он је те Србе уверио да се почну бојати и да почну мрзети и Хрвате и муслимане.

Такође ћемо чути како је Шешељева екстремистичка реторика имала утицаја на Хрвате и муслимане. Било је довољно да људи чују Шешељеве хушкачке речи и да у страху почну бежати. Господин Шешељ се жалио да се њега терети за један нови, измишљени злочин. Но, нажалост, ратна пропаганда и говор мржње нису ништа ново. Докази ће показати да се Шешељ користио правим, искушаним пропагандним техникама како би затровао умове својих следбеника.

Прије 90-тих година, односи између различитих етничких скупова били су стабилни. Прошлост је била прошлост. Обични људи, обични цивили живели су нормалне животе. Југославија је попут мозаика у којем живе различити народи, а Босна и Херцеговина у првом реду била је поносна на своју традицију мешаних бракова и мирног суживота. Шешељ је желио отворити ране прошлости како би створио кризну атмосферу. Како су везе између република слабиле и како је комунистички утицај у бившој Југославији слабио, људи попут Слободана Милошевића, бившег председника Фрање Туђмана или господина Шешеља, знали су да ће екстремни национализам постати политичка снага која ће их довести на власт. Овај рат на почетку водио се речима.

Хтела бих вам показати једну видео снимку из априла 1991. године на којој се види господин Шешељ у атмосфери која врло јасно показује какав је био јавни, каква је била јавна подршка када је он стварао већу Србију.

Прилог:

У оваквој атмосфери започео је свој говор још на почетку митинга најављени војвода Шешељ.

Војо, Војо,

Србија, Србија, Србија, Србија

“...Овде живи српски народ, ово је земља српска и заувек ће остати српска...”

Пошто је одлуку о оснивању српске аутономне области крајине сматрао историјском, Шешељ је рекао:

“Браћо Срби и сестре Српкиње,

Ви се налазите у првим линијама борбе за одбрану Српства, српских државних граница. Вама је најтеже и ви сте понос целокупног Српства...”

Он им је обећао да неће остати усамљени те да сви Срби у Хрватској имају само једну партију, а то је Српска демократска странка.

“... Ви овде имате умно и стабилно руководство предвођено јуначки др Миланом Бабићем ...”

Оне који деле српски народ назвао је издајцима.

“... само плаћеници Анте Марковића и страних обавештајних служби данас сматрају да има важнијих проблема од ваше одбране, од ваше заштите. Они вас нуде Туђману. Они би вас продали. Ви нећете бити продати нити издани...”

Уместо смиревања Шешељ је на крају окупљеном народу поручио

“...Поручујемо усташком поглавнику и усташком режиму у Хрватској, пале су српске главе у Српској Крајини од усташке руке. Пала је српска глава и у српском западном Срему и Славонији. Осветићемо српску крв.

Хоћемо. ...”

И када је након Шешељевог говора изгледало да позив на освајање Плитвица неће наићи на одазив, дио судионика митинга кренуо је према припадницима Југословенске народне армије који су блокирали пролаз. Унаточ упозорења официра ЈНА да неће допустити пролаз и да ће употребити оружје неколико тисућа...

Тужилац Кристин Дал: Пророчанство господина Шешеља да ће се котрљати главе показала се истинитим. Његов ратнички национализам претио је и показивао што је потребно да би се успоставили његови циљеви. Без овакве Шешељеве пропаганде не би било људи спремних да проводе овакве насилничке циљеве српског руководства у стварању "Велике Србије".

Прилог:

"...Хрвати што се нас тиче могу да изађу из Југославије кад им је воља. Кад год пожелe. Само им отворено стављамо до знања да ни педаљ српске територије неће изнети. Ниједан комадић земље на којој се налазе српска села, порушене српске цркве, српске јаме, кланице, српски логори, српски Јасеновци. Јер ако бисмо то дозволили били бисмо недостојни својих славних предака и морали би да се стидимо пред својим потомцима. Могу Хрвати да стварају своју нову државу, али само искључиво западно од линије Карлобаг-Огулин-Карловац-Вировитица.

Тако је. (аплауз)

Све што је источно од те линије српско је и нећемо дозволити да Хрвати манипулишу и Србима Буњевцима и Србима Шокцима. То су Срби католици. И надамо се да ће ускоро и они прогледати, да ће схватити какву су им улогу наменили Ватикан и усташко врховништво против српског народа...".

Тужилац Кристин Дал: У овом говору можемо већ да уочимо неколико различитих пропагандних техника. Захваљујући исказу вештака биће нам могуће да анализирамо политички дискурс господина Шешеља. Он је упућивао поруке, претње због којих се људи јесу осећали угроженим. Он је трговао ранама из прошлости. Он је величао своју властиту групу. А омаловажавао све оне који њој нису припадали. Шешељева спрега и заједнички рад са господином Милошевићем омогућили су му да шири у јавности своју пропаганду путем средстава јавног информисања. И да врши утицај како у политичкој арени тако и када је реч о војној моћи. Он је био у могућности да регрутује људе и да индоктринира људе који су били вољни да се упусте у рат како би успоставили његову "Велику Србију".

У својим говорима био је речит.

"...Наше опредељење то је граница на коју армија мора повући све своје трупе. Ако није у стању без борбе да их повуче из Загреба треба их под борбом повлачити уз бомбардовање Загреба. Армија има још капацитета које уопште није употребила. Ако су јој трупе угрожене она има право да употреби напалм бомбе и све друго што има на својим лагерима. И ту се не смемо играти. Важније је спасити једну војничку јединицу него се бојати хоће ли тамо и неке случајне жртве пасти. Па ко им је крив. Хтели су рат – имају рат...".

Тужилац Кристин Дал: До средине 1991. године, господин Шешељ је профинио своју реторичку вештину и убедио друге да припадници других националности, а нарочито Хрвати представљају велику опасност за преживљавање Срба као групе. Он је Хрвате називао усташама

повезујући их са фашистичким режимом који је сарађивао са нацистичком Немачком током Другог светског рата.

Он је непрестано подсећао српско становништво да су жртве прошлости. Односно да су жртве како некадашњих тако и садашњих злочина које чине Хрвати и припадници других националности. Он је вешто користио тај појам жртве као оправдање за чинове колективног насиља и освете.

“...Нови усташки поглавник и Титов генерал Фрањо Туђман и нова усташка власт у Хрватској поново су српском народу поднели злочиначку каму под грло. Али, ми више никада нећемо дозволити да се обнови геноцид. Ако покушају са новим геноцидом над српским народом поручујемо им: осветићемо сваки српски живот. А испоставићемо им рачуне и за злочине у новијој прошлости. Ништа неће остати некажњено. И нећемо дозволити да се последице окупације над српским земљама и српским народом ...”.

Тужилац Кристин Дал: У својим говорима Шешељ је демонизовао и дехуманизовао Хрвате, муслимане и друге групе. Он их је приказивао тако што се користио негативним стереотипима. Осим тога што је све Хрвате повезивао са фашистичким усташким режимом, он је жигосао Бошњаке односно Босанце као припаднике фундаменталистичког панисламског покрета који је наводно имао намеру да преузме контролу над Босном и Херцеговином.

Он је објављивао своје говоре и интервјуе. У интервјуу који је прештампао у књизи објављеној под насловом “Политика као изазов свести”, а под насловом “Четничка освета ће бити слепа”, ми можемо да видимо пример оваквих стереотипа из маја 1991. године.

Цитат:

“...Како неко може да преговара са усташама. Зар нисте видели да су данас сви Хрвати у потпуности усташе. Има веома мало изузетака...”.

У Шешељевим говорима Хрвати и муслимани се демонизују и дехуманизују како би се отклонила било каква потреба да се доводи у питање моралност или законитост злочина који се чине против несреба. Истовремено, Шешељ је у својим говорима величао српски народ и његово понашање у рату. На тај начин је још у већој мери охрабрио агресију и насиље против осталих група. Као пример тог величања Срба, осврнућу се на једну другу књигу коју је објавио господин Шешељ која носи наслов “Српски четнички покрет”. Ту можемо да видимо један прештампани чланак из новина где он представља херојског вођу Милана Бабића који се налази у првим линијама фронта за одбрану Српства који је захваљујући својој интелигенцији и храбрости један од највећих синова српског народа. И ми ћемо му рећи да ће му хиљаде четника прискочити у помоћ сваки пут када је затражи. Такође, поздрављамо СДС Босне и Херцеговине и његовог мудрог вођу др Карауића који је стајао у првим редовима одбране националних интереса по вољи српског народа. Ми ћемо им свима рећи да они неће стајати сами док год су српски четници спремни да прате славни пример својих предака”. (Напомена преводиоца преводиоци немају оригинал).

Господин Шешељ је одржао безбројне говоре и на тај начин он је условљавао, односно велики делови српског становништва су на тај начин условљавани да мисле да су у опасности, да су Хрвати и остали несрби особе којих се треба плашити и које треба мрзети, и да треба одмах да се предузме акција, укључујући и екстремне акције како би се уништила ова озбиљна претња за Србе.

Језик којим се Шешељ користио и услед тог језика његови говори су били злочиначки. У узбурканом контексту рата и политичких немира, када су људи били подложни порукама страха и

мржње, Шешељ је био у потпуности свестан своје властите политичке моћи и своје изванредне способности да изврши утицај на људе путем својих речи. Са њим је вођен интервју ради израде документарног филма који је сада добро познат, а такође, је давао и исказе приликом суђења Слободана Милошевића. То су добре илустрације моћи његове реторике.

“...Углавном народ му је звиждао, међутим, ја сам онда одржао један ватрени говор коме је народ почео аплаудирати. Милан Бабић је хтео да се помири са Рашковићем, али је Рашковић одбио на лицу места. И ту је политички пао.

Први пут сам ишао тамо 9. марта. Када је Вук Драшковић рушио Београд у демонстрацијама против режима, ја сам ишао у Славонију да дижем устанак српског народа. Ја сам поносан таквом својом улогом 1991. године. Тражили су ме Срби тамо, звали су ме. Прво нису веровали много Милошевићу. Он им је давао нека обећања али није увек све испуњавао. Осећали су се угроженим. И пошто смо ми у том Српском четничком покрету окупили велики број одлучних људи и способних и храбрих тражили су помоћ....”

Тужилац Кристин Дал: Током сведочења господина Шешељ на суђењу Милошевићу судија Бономи га је питао колико је било добровољаца из Српске радикалне странке. Господин Шешељ је одговорио на следећи начин: “Па из неких пропагандних разлога ми смо тврдили да њих има око 30.000. Али истински број је заправо износио око 10.000 то је било довољно”. У извођењу доказа Тужилаштво ће доказати да када се господин Шешељ служио политичким говорима како би изазвао страх и мржњу, да су његове акције, његова дела била прорачунате и хотимичне. Његови говори мржње угрожавали су људско достојанство оних заједница које је он узимао за мету. Тужилаштво ће извести доказе који ће потврдити налаз да је он прогонио људе својим говорима.

Када је реч о наводима у оптужници ми ћемо извести доказе да су говори господина Шешеља непосредно подстицали и подстрекивали српске мушкарце и жене да почине насилна дела против несрба на местима као што су Вуковар у новембру 1991, Зворник у пролеће 1992, и Хртковци у пролеће и лето 1992. године. Шешељеви говори представљају значајан део његовог доприноса раду политичких и војних вођа на високом нивоу који су учествовали у злочиначком подухвату да присилно истерају велики број несрба из својих домова. Ми ћемо, такође, током извођења доказа показати да су због његових говора људи бежали и на тај начин су почињени злочини против хуманости, злочини депортације и присилног премештања.

Злочиначки облици изражавања у јавности господина Шешеља били су изузетно ефикаснији у покрајини Војводина, у Србији, у којој је живело више од 72. 000 припадника хрватске националности пре почетка рата. Војводина је покрајина у Србији која се граничи са Хрватском, тачније источном Славонијом, Барањом и западним Сремом. Многи добровољци радикалне странке и четничког покрета регрутовани су у Војводини. Шешељ је обилазио различита места у Војводини веома често. Чућете исказ вештака демографа Тужилаштва Еве Табо према којем је, током 1991. и 1992. године, близу 250.000 српских избеглица дошло у Србију из Хрватске и делова Босне и Херцеговине. Више од 95.000 ових избеглица српске националности стигло је у Војводину. Неки од њих су дошли аутобусима које су организовали припадници Српске радикалне странке. Како би се обезбедио простор за ове избеглице и како би се остварили његови властити политички циљеви, Шешељ је говорио на митинзима, на приватним скуповима и у српском парламенту позивајући на протеривање Хрвата из Војводине. Он је Хрвате у Србији прогласио нелојалним грађанима које треба протерати.

Сада ћу вам показати један говор из Скупштине, чија би се дискусија овог пута најкраће могла описати кроз предлог да, ако Хрвати истерују Србе из Загреба, шта онда Хрвати још чекају у Београду и Србији. То по њему представља нормалну размену људи по принципу реторзије или

како је објаснио одмазде. На ово су реаговали Махмут Мечић и Антун Скендеровић који је рекао да су се...

Шешељ је поново одштампао, односно прештампао свој говор пред српском Скупштином у априлу 1992. године, он је ту рекао следеће:

“...друга ствар, ако Хрвати овако масовно истерују Србе из њихових домова а шта чекају Хрвати овде у Београду. Шта чекају Хрвати по Србији. Потребна је размена становништва – колико је Туђман истерао Срба из Загреба, толико ми Хрвата из Београда. Која српска породица дође из Загреба лепо на адресу Хрвата у Београд. Па да му да своје кључеве, иди тамно у Загреб. Размена. Хрвати у Сланкамену, Земуну, и другим местима неће имати миран сан док се не преселе. Нећемо вас убијати, разуме се. Али ћемо вас лепо спаковати у камионе и возове па се сналазите лепо у Загребу...”

У ствари они јесу убијали Хрвате. А Хрвати јесу били спаковани и послати одатле. Припадници хрватске националности који су живели у селу Хртковци око сат времена северозападно од Београда, били су неке од жртава кампање Војислава Шешеља да се Хрвати избаце из Србије. У Хртковцима је напетост почела да расте у другој половини 1991. године, када су пристигле српске избеглице. Срби изван Хртковаца као и српски становници тог села, који су били повезани са Српском радикалном странком, шиканирали су и претили неким истакнутим хрватским становницима и рекли су им да напусте село.

Шестог маја 1992. године, Шешељ се обратио на једном митингу у Хртковцима који је организовала српска радикална странка. Сведоци Тужилаштва ће вам испричати како је Шешељ позивао на истеривање Хрвата из те заједнице. Господин Шешељ је поносан на своје говоре и он их је поново издао у још једној од својих књига. Овај говор зове се “Суштинска важност мајских избора” предизборни митинг Српске радикалне странке, Хртковци 6. мај 1992. године. То је објављено у Шешељевој књизи “Ђаволов шегрт злочиначки римски папа Јован Павле Други”. Ту је он рекао следеће:

“... и у овом селу у Хртковцима, у овом месту у српском Срему нема места Хрватима. Ко су Хрвати за које има места овде међу нама. Само они Хрвати и њихове породице које су заједно са нама проливали крв на фронтима. Они се и онако само зову Хрвати, неки од њих служили су у војсци са нашим добровољцима, они су већ прогледали и схватили како су они у ствари католички Срби. Они ће остати овде са нама док сви остали морају да се почисте из Србије укључујући и ове одавде из Хртковаца, који су закључали своје куће и отишли рачунајући ваљда да ће једног дана да се врате. Али, наша порука њима је не. Немате куда да се вратите. Српске избеглице ће се уселити у њихове домове.

Српска браћа и сестре, сада када је Туђман истерао више од 200.000 Срба, један део њих ће се вратити на подручје Српске Крајине. Али један други део не може да нађе место овде. Морамо тим Србима пружити кров над главом и нахранити њихова гладна уста. Ми немамо пара да градимо нове куће. Не можемо да им створимо нова радна места. У том случају, ако не можемо то онда треба да свакој српској породици избеглица да дамо адресу једне хрватске породице. Полиција ће им дати ту адресу. Полиција ће урадити онако како јој наложи влада, а влада ћемо ускоро бити ми. У реду, онда свака српска породица избеглица покуцаће на једна хрватска врата и даће тим Хрватима неку адресу у Загребу или неком другом хрватском месту. Хоће. Хоће, биће довољно аутобуса, ми ћемо их одвести до границе српске територије, а оданде могу пешке. Уколико не напусте од своје воље.”

Прескачем један део. Он даље каже:

“Ја чврсто верујем да ћете ви, Срби из Хртковаца и других села у овом крају, знати како да сачувате своју слогу и јединство, да ћете се убрзо решити преосталих Хрвата у својој средини. У свом селу, и околним селима”.

Сведоци Тужилаштва ће вам говорити о страху који је проузроковало Шешељево присуство и његов говор у овој заједници и како су они одлучили да напусте своје домове као последицу тог страха. И ти страхови били су оправдани. Сведоци ће вам, такође, говорити о жестокој кампањи која је започела после овог Шешељевог говора да се истерају Хрвати из Хртковаца. Ова кампања протеривања била је у великој мери одраз инструкција које је Шешељ дао у свом говору. Хрватски становници били су предмет шиканирања, претњи, застрашивања, примали су телефонске позиве са претећим порукама. Били су тучени. Бацане су им бомбе на имања. А, такође, било је и присилних размена некретнина, као и отворене конфискације њихових домова од стране српских избеглица. Шешељеви каснији осврти на догађаје у Хртковцима и у целој Војводини пример су још једног уобичајеног оруђа успешног пропагандисте. Успешни пропагандисти служе се лажима кад год им то одговара. Шешељ је раније говорио о протеривању Хрвата из Хртковаца и других места у Војводини као о добровољној размени имања између Срба и Хрвата. У одговор на питање и критике о прогону несрба из Хртковаца и других насеља у Војводини, Шешељ је говорио следеће. Ово је узето из још једне од његових књига. У једном радио програму у децембру 1993. године господин Шешељ је рекао.

“Ми смо се залагали за цивилизовану размену становништва са Хрватском. Ако се сећате ми смо на томе инсистирали још пре две године. То је било наше залагање и наши напори су углавном довели до тога да се ова размена обави. Хрвати из Хртковаца преселили су се у Хрватску, а Срби које је претходно Туђман истерао из Хрватске дошли су у Хртковце. Онда се то десило и у Кукујевцима, Петроварадину, Сланкамену, Бешкој и делимично у многим другим местима. Знате, ми смо опозициона странка и мени се чини да смо ми остварили максимум у овој области. У овој размени имања Хрвати су добили много више у Хрватској него што су Срби добили овде од онога што су им Хрвати оставили у размену.”

Др Шешељ је рекао: “Да је то требало да се обави на цивилизованији начин него што се заправо десило, али у сваком случају ми смо задовољни резултатима. Хиљаде српских породица су збринуте у некој мери. Добили су куће и станове у Хртковцима. А Хрвати нису уопште оштећени, они су добили још више, они су отишли у своју земљу и добили су боље куће него оне које су оставили за собом”.

Ово је касније постало познато као етничко чишћење у другим деловима бивше Југославије. Међутим, у дискурсу господина Шешеља то се зове цивилизована размена становништва.

Докази Тужилаштва ће показати да су ове лажи служиле једном битном циљу. Оне су омогућиле људима да избегну незгодне моралне и правне дилеме о понашању Срба, о свом понашању према другима. Оваква искривљавања историје пружило је Србима један упрошћени морални оквир који им је омогућио да прихвате и сами чине насиље против својих суседа, комшија. Шешељ је тиме учинио један суштински корак у промовисању циља Велике Србије и његов говор мржње је психички припремио људе на колективно насиље.

Сада бих хтела да вас питам у овом тренутку да ли је можда па и због преводилаца потребно да направимо малу паузу.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Ако то тражите нема проблема, дакле, имаћемо паузу 20 минута. Настављамо за 20 минута.

Молим да сви устану.

Пауза.

Изволите сести.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Госпођо Дал дајем вам реч, настављамо са заседањем.

Тужилац Кристин Дал: Хвала часни суде. Вратићу се укратко на говоре господина Шешеља и његово коришћење медија. А онда ћу говорити о томе шта се догађало на терену.

Господин Шешељ се, као што ће показати наши докази, користио свим расположивим медијским ресурсима да шири своје поруке. Наступао је на телевизији и на радију. Објављивао је у дневницима, укључујући и две новине које је издавала његова сопствена политичка странка. Једна је штампана у Београду, а друга у Бањалуци. Сви су они ширили његову идеологију. У недељницима су се објављивале његове поруке и у својим јавним наступима он је ширио говор мржње. У јулу 1993. године у једном издању “Западне Србије”, а то су новине Српске радикалне странке, објављена је ова увредљива карикатура. Карикатура приказује једну велику српску православну цркву и човека са метлом који мете, метлом уклања мале уамије из околине цркве. Ова карикатура појавила се заједно са чланком под насловом “Нема суживота са исламом”.

У време када се појавио овај чланак, заједно са овом карикатуром, порука коју су они промовисали била је углавном испуњена, остварена. Срби су уништили муслиманску културну баштину као средство да се уништи идентитет муслимана и њихово присуство у заједницама широм Босне и Херцеговине. Шешељ је поново објављивао своје говоре, интервјуе и чланке у десетинама књига које се и даље издају, рекламирају, продају, читају и о којима се пишу критике и осврти на Балкану. Ми ћемо вам у току свог извођења доказа приказати одломке и нашу анализу тих одломака из 36 томова издатих радова господина Шешеља. У овом предмету ми морамо одговорити на питање како се ово десило. Како се десило ово колективно насиље. Како се десило да се људи окрену против сопствених комшија. У основи је људске природе одговор на то питање. Ми ћемо вам пружити доказе који објашњавају како је свака особа, сваки обичан човек подложен психолошком ословљавању овакве реторике засноване на страху. И како се у кризним ситуацијама, као што је била она и бившој Југославији, људи наводе да направе тај мали корак од обичног свакодневног живота у једној заједници до насилног уништавања исте заједнице, у страху опет.

Историја нас стално изнова и изнова учи да је зло банално и како обични људи у условима и околностима, које, нећемо морати ни да замислимо, могу да почине језиве ствари. А те примере имамо од нацистичке Немачке, до Камбоуе, преко бивше Југославије до Руанде. И ови језиви поступци нису понашање неколицине залуталих психопата они су резултат политичког и војног руководства које, уместо да проповеда мир, проповеда национализам, ратоборну идеологију, бруталну идеологију која бомбардује јавност непрекидном пропагандом, која промовише ту идеологију и организује широко становништво да прихвати и малу групу насилника и директних починилаца да врши насиље и истребљује своје ближње.

Писање у новинама укључивало је и причу добровољаца који су објашњавали због чега иду у рат.

Прилог:

“Значи, српско, ваше... неће више бити усташа... 50 година смо трпели, чекали... доста је било више. Крај”.

Изјава добровољца на енглеском.

Тужилац Кристин Дал: Овај видео снимак приказивао је добровољце у Вуковару. Осим што се користио речима, господин Шешељ је и деловао, наиме он и његови сарадници доприносили су

финансирању, обезбеђивању средстава и руковођењу акцијама добровољаца који су се придруживали српским снагама да “ослободе српске територије” и истерају становништво одатле. Ми ћемо овим доказима доказати и показати да су ови добровољци иако су били потчињени војним командантима на терену, често остајали заједно у јединицама и одредима који су били под командом старешине из Српске радикалне странке. Ми ћемо вам пружити доказе да су ове старешине одговарале како својим командантима на линији фронта тако и Шешељу и његовим сарадницима у њиховим страначким просторијама у Београду. Шешељ и његове групе, међутим, нису остајале само у Београду. Они су помагали у планирању и заузимању стратешких локација у Хрватској и Босни и Херцеговини.

Сада ћу са више појединости говорити о војној структури оружаних снага које су суделовале у рату.

Оснивач Југославије Тито успоставио је војну структуру која се састајала од два дела. То је обухваћало Југословенску народну армију, ЈНА и такозвану војску свих људи која се звала Територијална одбрана. Територијална одбрана је основана како би пружила заштиту ако би војску бациле на кољена бројчано надмоћније совјетске снаге. Извешћемо доказе да је ЈНА представљала државне војне снаге. То су биле конвенционалне војне снаге под средишњом контролом из Београда. Та војска је располагала свим могућим наоружањем, укључујући и тешку артиљерију. Њен задатак био је да спречи инвазију и да омогући Територијалној одбрани да се мобилизира. Са друге стране, Територијална одбрана имала је децентрализовану заповедну структуру, која се није могла уништити једним ударцем. Она је у принципу била под заповедништвом политичких власти сваке републике. А сустав територијалне одбране ослањао се на широку војну обуку пружену целокупном мушком становништву као и на велике залихе лаког оружја, од пушака па до минобацача, и велике залихе муниције. Задатак Територијалне одбране био је да пружи продужени отпор партизанског типа инвазије, чак и ако би био окупиран велики дио територија. Кључни циљ је био окупацију чинити толико скупом да је непријатељ не би ни желио провести. Територијална одбрана развила се у полуаутономне војне снаге, које су одговарале републикама до краја 1980-тих година. И у једном тренутку Територијална одбрана почела је представљати опасност за ЈНА и централизирано заповедништво у Београду. Да би се разумио сукоб, ми морамо видети на који начин се војска трансформирала како су се распадале политичке везе у Југославији.

Социјалистичко Председништво било је врховни заповедник оружаних снага. Ако би било проглашено ратно стање, непосредна ратна опасност или ванредно стање, Председништво би постало врховни заповједник којем је помагао штаб врховне команде. У оптужници се наводе имена припадника удруженог злочиначког подухвата и међу њима и име генерала Вељка Кадијевића, који је био министар одбране СФРЈ од 1988. до 1992. године, као и име генерала Благоја Аудића који је 1992. године наследио генерала Кадијевића и постао савезни секретар народне одбране. Пре сукоба, према закону, југословенским законима, људи који нису били војни обвезници могли су се као добровољци укључивати или у ЈНА или Територијалну одбрану. Међутим, законом није било допуштено да се стварају добровољачке снаге националистичких странака изван ЈНА или снага Територијалне одбране. Са изузетком државе, нико други према закону није смео организирати, наоружавати, опскрбљивати или обучавати оружане снаге.

Међутим, ЈНА је знала да су Шешељеви добровољци деловали у Хрватској. Током сукоба у Хрватској, националне политичке странке у Србији, попут Шешељеве радикалне странке, организовале су регрутирање, обучавање и слање добровољаца у зоне сукоба. И чак су успостављале властите паравојне формације, а докази ће показати да се то чинило са прећутним одобрењем Владе Републике Србије. Добровољци који су били везани уз Српску радикалну странку, Шешељеву Српску радикалну странку, користили су за себе име четници или шешељевци. Истовремено, постојале су и друге скупине попут Арканових “Тигрова” којима је

заповедао Жељко Ражнатовић, познат под надимком Аркан, као и добровољци који су деловали под заповедништвом Драгана Васиљковића, познатог као капетан Драган. Према доказима које ћемо предочити, односно обавештајним извештајима сигурносних органа ЈНА и управе безбедности, те су групе биле уско повезане са Министарством унутрашњих послова и Министарством одбране Републике Србије. У оптужници се као чланови удруженог злочиначког подухвата наводе и вође тих државних органа. Дакле, особа која је била на челу државне сигурности у Србији Јовица Станишић и особа која је била на челу српске тајне полиције Министарства унутрашњих послова Франко Симатовић. Њима је био подређен и Радован Стојчић познат као Бауа, дужносник из српског Министарства унутрашњих послова који је руководио операцијама у источној Славонији. Врховна команда ЈНА и српске власти знали су да добровољци делују на терену у сукобу у Хрватској и они су знали какву су улогу националистичке политичке странке играле у регрутирању тих добровољаца.

Након што су Словенија и Хрватска прогласиле своју независност, мисија оружаних снага СФРЈ почела се мењати. Људи су из ЈНА дезертирели, јер војници се нису желели борити у грађанском рату. Како се ЈНА повлачила из Словеније, она се почела трансформирати из југословенске војске у српску војску. Извешћемо доказе који ће показати да се мисија те војске из очувања територијалног интегритета изменила у мисију консолидације српских територија под мотом заштите српског становништва. Шешел је изричито одобравао промену улоге ЈНА у Хрватској и наглашавао је сагласност циљева ЈНА и своје странке, то је називао заједничким циљевима. У пролеће 1991. године, Шешел је у више наврата позивао на уједињење свих Срба и то источно од црте Карлобаг-Огулин-Карловац-Вировитица. Касније, у сукобу, када је схватио да српске снаге нису постигле ту граничну линију, он је за то оптужио савезног секретара народне одбране генерала Кадијевића.

Према Статуту радикалне странке, идентификује се као циљ борба за јединствену српску територију и обједињавање свих Срба на тој територији. Иако је у својим бројним јавним наступима Шешел наглашавао да је улога странке у односу на добровољце ограничена на слање добровољаца, из докумената странке следи, укључујући и чланке који су објављивани у страначком гласилу "Велика Србија", дакле, та документација показује да је Шешелева улога као и улога његових добровољаца у рату била знатно већа. Ми ћемо извести доказе из којих ће бити видљиво да је ратни штаб радикалне странке уско сурађивао са добровољцима радикалне странке и након што су они били укључени у структуре било ЈНА или локалне Територијалне одбране. Те уске везе ратног штаба обухватале су издавање заповести, издавање упута, размену операција, оперативних информација, вођење свих информација о распоређеним људима на терену. А Шешелеве јавне изјаве показују да је он знао шта раде његови добровољци док су деловали у борбеним активностима. Из каснијег начина на који је господин Шешел промовисао своје људе, види се да је он знао шта они раде. Докази ће показати да је 1993. и 1994, Шешел је унапређивао људе који су се истакли у оружаном сукобу у Хрватској и Босни и Херцеговини. Он их је унапређивао тако што би им додељивао назив "војвода". Према документацији радикалне странке, назив војвода даје се онима који су се особито истакли у војној служби.

Шешелеви добровољци били су ти који су пролили прву крв у Хрватској. Извешћемо доказе да су, 2. маја 1991, Шешелеви добровољци у заседи ухватили хрватске полицајце у Боровом Селу, и да је то била прва оружана акција. Ти добровољци који су се, цитирам Шешела, "показали компетентнима у одбрани Боровог Села, унапређени су, 12. маја 1991. године, у војводе". Координација одговарајућих војних и политичких структура видљива је из успостављања кризног штаба радикалне странке 1991. године, а тај кризни штаб је, 1. октобра 1991, преобликован у ратни штаб. Ми ћемо показати да је управо то тело играло кључну улогу у регрутовању и слању добровољаца. Како би се тај задатак могао постићи, ратни штаб је сарађивао са Министарством унутрашњих послова, Министарством одбране Републике Србије и са ЈНА. Ми ћемо извести доказе који ће показати да су добровољци, које је регрутовао Шешел или Шешелева странка, били

обучавани и да су добијали опрему од ЈНА или из Министарства унутрашњих послова, а све се то радило уз помоћ постојећих војних структура. Ратни штаб радикалне странке је такође, организовао плаћање добровољаца или њихових рођака у координацији са другим владиним телима.

Сада бих желела да се осврнемо на Хрватску и на борбу за Вуковар. Тужилаштво ће извести доказе да су се пре избијања сукоба у Хрватској, полиција и припадници територијалне одбране Републике Хрватске постепено поделиле на хрватске и локалне српске структуре. У оним подручјима где су локални Срби били у већини они су преузели постојеће стурктуре, пошто су несрби отишли или су охрабрани да оду, или више нису признавали СФРЈ и престали су да сарађују са ЈНА. Друга могућност, они су успоставили властиту полицију и ТО јединице и у овим јединицама су се налазили људи који нису одговарали републичким надлежним органима у Хрватској, већ су остали лојални ономе што је преостало од СФРЈ и Србији. Током борбених дејстава у Хрватској, ЈНА је успоставила оперативне тактичке групе како би поново успоставила или одржала јединствено командовање и руковођење ЈНА, локалном српском ТО, локалном српском полицијом ТО Републике Србије и добровољцима или припадницима паравојних јединица. У септембру 1991. године, ЈНА је настојала да Вуковар остане саставни део федерације, уместо да се допусти Хрватској да постане независна. Оперативне групе које су прекривале Вуковар састојале су се од јединица ЈНА, од локалне Територијалне одбране и српских добровољаца, укључујући и оне који су били повезани или упућени од стране радикалне странке и арканових “Тигрова”. Арканови “Тигрови” углавном су учествовали у операцијама оперативне групе север, а Шешељеви добровољци су углавном били активни у два одреда у Вуковару који су били познати под називима Петровна гора и Лева суподерица.

Ратни штаб радикалне странке одржавао је тесне везе са локалном територијалном одбраном у Вуковару. На челу овог штаба налазио се човек по имену Камени, а он се сматрао командантом четничког одреда. Ми ћемо чути исказе сведоке према којима је, 9. новембра 1991. године, начелник ратног штаба СРС-а, наложио команданту овог одреда да именује потчињене команданте и да све добровољце стави под њихову команду. Шешељ је обилазио своје добровољце у Вуковару. На основу строгих наређења, ЈНА је покушала да одржи контролу над добровољцима. Четнички командант Вуковара је, 9. децембра 1991. године, захтевао унапређење за своје ратнике. Он је то тражио од начелника ратног штаба и поменуо је команданте у Вуковару. У то време, масакр у Овчари и Велепромету већ се одиграо. Шешељ је унапредио Каменог и друге током 1993. и 1994. године за њихову службу у Вуковару.

Кршења људских права, до којих је дошло у Вуковару, била су добро позната широм света. Примера ради, 21. јануара 1992. године, НВО Хелсинки воч упутио је писмо, један документ у којем се Слободан Милошевић упозорава на кршење људских права. Уз писмо је приложен извештај у којем се експлицитно помињу погубљења по кратком поступку људи који су евакуисани из вуковарске болнице у Овчари, 20. и 21. новембра 1991. године увече.

Ми ћемо извести доказе према којима су, 18. новембра 1991. године, када је Вуковар пао у руке српских снага, један старији човек и његова супруга, плашећи се најгорег, отишли у болницу. Наредног дана, српске снаге су одвеле несрбе, претили су им, псовали их, и на крају их одвели на имање у Овчари. Тамо су их војници премлаћивали и подвргавали најразличитијим окрутним поступцима. Неки су убијени на лицу места, у хангару или испред хангара. Старији човек, који ће овде сведочити, преживео је зато што је једноставно знао једног од војника. И тај војник је њему спасао живот. Остали мушкарци и неколицина жена који су побијени сахрањени су у масовној гробници.

Тужилаштво ће показати да је Шешељ одлучио да радикална странка треба да упути што већи број добровољаца у Вуковар. Ми ћемо предочити документацију у којој се показује ланац командовања, упућивање добровољаца, присуство њихових одреда и улога коју су одиграли. Ми

ћемо, такође, овде чути исказе војника када је реч о координацији Каменог са командантима Територијалне одбране и бригада југословенске армије у Вуковару. Шешељ је лично изјавио на телевизији, 23. новембра 1991. године, “наш главни командант у Вуковару Камени планира своје акције са мајором из војске увече, а сутрадан их извршава. Војска није имала довољно људства да осваја сваку кућу због дезертерства. То су наши људи радили”. Неколико дана пре масакра у Овчари Шешељ је отишао у Вуковар како би обишао своје добровољце и подигао им морал.

Тужилаштво ће извести доказе да је он учествовао на састанку са командантима територијалне одбране и ЈНА. Шешељ је изјавио: “Сви смо ми једна војска. Овај рат је велики испит за Србе, они који положи испит постаће победници. Дезертери не могу да прођу некажњено. Ниједан усташа не сме жив да оде из Вуковара”. Војници су урадили оно што је Шешељ од њих тражио да ураде. Када су српске снаге окупирале град, Срби су побили стотине Хрвата. Међу лицима која су починила убиства у Овчари и на другим местима у Вуковару били су Шешељеви добровољци којима је командовао Камени.

Ово је фотографија господина Шешеља у разореном Вуковару, са његове леве стране налази се Камени. Ми ћемо чути од сведока који су били присутни у вуковарској болници и у касарнама у Вуковару и Овчари да су Шешељеви добровољци, на чијем је челу био Камени, желели да се освете онима који су одведени из вуковарске болнице. Докази ће показати да су многи Шешељеви добровољци учествовали у масовним убиствима у Овчари. Чућемо исказе сведока који кажу да је Камени био блиски сарадник Шешеља. Он је имао врло лак приступ Шешељу и одговарао је њему лично. Камени је недавно осуђен на 20 година затвора у Београду за своје учешће у језивим злочинима почињеним на пољопривредном добром Овчара.

Ова фотографија приказује Каменог и неколико других војвода 1993. године. Шешељ је унапредио Каменог у чин војводе, 1993. године, за његове заслуге у вуковарској кампањи и на другим ратиштима. Он је, такође, унапредио човека по имену Вакић, који је учествовао у заседи над хрватским полицајцима у Борову Селу, и одао признање другим учесницима у четничким јединицама за које је говорио да су били активни у српској Херцеговини у мају и јуну 1992. године. У истој наредби о унапређењу, он одаје признање Милану Ланчужанину као најбољем међу најбољима и као одличном команданту добровољачке јединице Лева суподерица Српске радикалне странке. Оно што се не каже у овом наређењу, али оно што ће докази показати, јесте да где год су ови људи деловали несрби су били убијени. Ова двојица нису једини људи које су починили злочине, а које је Шешељ унапредио. Топола је још један четнички добровољац, такође је био присутан на пољопривредном добру Овчара. Он је убијао Хрвате и на другим местима у Вуковару укључујући Велепромет, близу касарне ЈНА коју су користиле српске снаге као затвор за Хрвате и за друге.

После пада Вуковара, Топола и други добровољци су извели те људе из просторије где су били заточени и убијали их. Докази ће показати да Шешељ, када је сазнао за ове злочине које починио Топола, једноставно рекао: “Шта ја сад могу да урадим. Разоружајте човека и пошаљите га кући. Уморан је”. Шешељ и његови сарадници нису пријавили ове злочине српским властима. Уместо тога, они су га послали као добровољца касније у Босну и Херцеговину, где је он поново чинио исте ствари као и раније и извршио још озбиљније злочине против несрпског становништва.

После Вуковара, наступио је Воћин у децембру 1991. године. Можете да видите овде, ако погледате западну границу, уколико је Шешељ желео хомогену Велику Србију био им је потребан Воћин. Морали су заузети Воћин. То је био мали град који је имао хрватско становништво од отприлике 1.500 људи. Када су српске снаге заузеле Воћин извршиле су покољ над становништвом. После њиховог повлачења, људи који су ушли у Воћин нашли су цивиле који су били убијени ударцем секире у лице или пуцњем у очи, или пуцњем у леђа. Ми ћемо извести доказе који показују да је ова кампања разарања Воћина и уништавање католичке цркве имала за циљ да изазове терор, у чему је била успешна, и бег цивилног становништва. Шешељ је

прекомандовао своје добровољце у Воћин где су они терорисали несрпско становништво и прогањали те људе због њихове националности.

Такође, пружићемо доказе о широкој сарадњи између Територијалне одбране у западној Славонији и штаба Српске радикалне странке у Београду. Под ово потпадају: требовање добровољаца из тог подручја и одобравање и слање тих добровољаца од стране радикалне странке. Штаб Српске радикалне странке радио је раме уз раме, као што ће показати докази, и са ЈНА и са месним властима током целог сукоба у Хрватској и Босни и Херцеговини. Да поново поменем основну војну организацију коју је све време одржавао Шешељ за добровољце из радикалне странке. Његови добровољци имали су одређене команданте, одређене старешине из редова припадника партије. Правило 7 из основне војне организације каже да се јединице добровољаца из Српске радикалне странке ангажују у борби и другим борбеним активностима независно или као делови одговарајућих јединица југословенске армије, Војске Републике Српске, Војске Српске Крајине, према плановима сачињеним у командама ових војски. Добровољачке јединице се ангажују у војскама само у целини и под командом добровољачких команданата. Изузеци су могући уколико претходно буду договорени. С тим у вези, један добровољачки командант има пуну власт и одговорност, делегира се да врши одређене командне дужности у складу са могућностима, требовањима, условима, коришћењем и безбедношћу добровољачких јединица.

У правилима се, такође, помиње и командна хијерархија. Каже, команде Српске радикалне странке, тачније њених добровољаца, организоване су као командни органи за све добровољачке снаге, њихове јединице и њихове борбене активности. Оне се формирају на сличан начин као и командне структуре партијских органа. Сведоци нам кажу да, у време када је радикална странка слала добровољце из ове партије и друге добровољце, они су били слати на фронтове заједно. За локално становништво сви добровољци су били исти. Њихово присуство стварало је климу страха. Они су пљачкали, претили, злостављали и убијали. Оно што је важно, јесте да ће докази показати да су ови добровољци себе сматрали четницима и одобравали су и следили Шешељев циљ стварања "Велике Србије".

Да вам прочитам шта је рекао један добровољац, када је говорио о једном скупу Српског четничког покрета на Равној гори, у мају 1990. године. Цитирам: "Све партије биле су присутне мање-више у истој мери. Војислав Шешељ, Мирко Јовић и Вук Драшковић држали су говоре на митингу и оно што су говорили било је отприлике исто". Овај сведок је касније приступио Српској радикалној странци зато што је мислио да је Драшковић, и сада цитирам његове речи: "Био превише умерен, а Шешељ и његов радикалнији став су за мене били импресивни". У новембру 1991. године, Шешељ је посетио Воћин и срео се са својим добровољцима. Опет ћемо чути од сведока, месних житеља, да су после тог састанка са Шешељем добровољци постали агресивнији и дошло је до оштрог пораста у злочинима против хрватских цивила.

Криминално понашање ових добровољаца било је познато посматрачима у области људских права и војсци, која је касније преузела контролу у Босни. На пример, у извештају који је састављен у јулу 1992. године под насловом "Извештај о војним формацијама на територији Српске Републике Босне и Херцеговине" од стране Главног штаба Војске Републике Српске, каже се следеће о добровољцима: "Они су у великој мери особе ниских моралних квалитета и у честим случајевима реч је о људима које су кривично гонили за кривична дела попут убиства, пљачке и слично. Врло често, реч је о патолошким криминалцима које су услови рата избацили на површину". Даље се каже у извештају. "Многе формације оваквог типа исказују мржњу према несрбима и може се закључити да управо они представљају геноцидни елемент међу српским народом. То су људи који су ратни профитери и главни њихов мотив је пљачка. Једна од заједничких карактеристика свим тим паравојним формацијама је да они не суделују изравно у борбама, него остају иза линија Војске Републике Српске тамо пљачкају, пале и убијају невини

становништво". У том извештају именују се многе јединице, а међу њима и Шешељева јединица, односно такозвани шешељевци. Тужитељ ће предочити доказе да је Шешељ у потпуности знао какви људи се прикључују редовима добровољаца радикалне странке и да су управо то били добровољци који су деловали у деловима Хрватске и Босне и Херцеговине. Шешељ је био информисан у свом уреду у Београду о недисциплинованом и окрутном поступању његових добровољаца на терену. Но, такве информације наилазиле су на равнодушност или чак непријатељство. Шешељ је често одлазио на линије фронта и властитим очима је могао видети каква разарања чине српске снаге на подручјима насељеним муслиманима и Хрватима. Као политичар на високом положају и у српском парламенту, Шешељ је, наравно, имао могућност добити много информација. Многе информације биле су потпуно јавне. Ми ћемо показати да је он знао шта се догађа и да је и даље инсистирао на својим циљевима, иако је знао да се чине злочини широких размера.

Сада бих хтела нешто рећи о Босни и Херцеговини.

Као што су се Хрватска и Словенија желеле издвојити, то је исто желела и Босна и Херцеговина. Но, босански Срби желели су се издвојити из босанског територија, како би остали заједно са српском већином. Ми ћемо извести доказе о томе да је ЈНА подржавала Србе почетком 1992. године, и да се ЈНА заправо претворила у српску војску, што је био врло важан чин за постизање контроле над територијом. Током зиме 1991. године, оно што је преостало од политичког руководства СФРЈ, расправљало је о будућности ЈНА након признавања Словеније и Хрватске. Извешћемо доказе да су политичари на високом положају разговарали о новој улози ЈНА у Босни и Херцеговини и одлучили су да ће војни обвезници рођени у Босни и Херцеговини, а који су служили у јединицама ЈНА у Србији, Црној Гори и Македонији бити распоређени у Босни и Херцеговини. Од јануара 1992. године, постојала је сарадња између војске и главних политичара босанских Срба. Почетком 1992. године, показаће наши докази, Срби су имали све већу контролу над Територијалном одбраном и то су постизали уз помоћ ЈНА и кроз своје везе са Министарством унутрашњих послова у Србији. До тог тренутка већ су постојали стратешки циљеви босанских Срба, који су били формулисани на Скупштини Српске Републике Босне и Херцеговине, на 16. седници те скупштине, 12. маја 1992. године. Тамо је било потпуно јасно речено шта је тих шест циљева који су кључни за постизање "Велике Србије". А то је

- Прво одвајање српског народа од друге двије етничке заједнице;
- Друго успостављање коридора између Семберије и Крајине;
- Треће успостављање коридора у долини реке Дрине, чиме би се елиминисала Дрина као граница између српских држава;
- Четврто успостављање границе дуж реке Уне и Неретве;
- Пето подела града Сарајева, и
- Шесто остварење приступа мору.

Радован Карауић водио је српски народ и желио је то остварити, кренути у рат. Његов циљ је био стварање независне републике која би се на концу могла спојити са остатком југословенских држава. Но, за остварење његових геополитичких циљева било је нужно покораване муслиманског и хрватског вођства. Још један неизговорени циљ који се, међутим, имплицитно подразумева, јесте да та држава мора бити чисто српска. И то је потпуно очигледно, то ће бити видљиво из доказа, потпуно је очигледно да су Срби проводили суставно етничко чишћење.

Када је Шешељ говорио о остварењу "Велике Србије" други припадници босанског и српског вођства, који су се слагали са тим циљем, нису користили исте формулације. Слободан Милошевић

је инсистирао да сви Срби морају остати у истој држави, и сматрао је да би распад Југославије у неколико држава раздвојио српски народ и присилио га да живи у различитим државама, што је било, према њему, немогуће. Службено, Милошевић се чинио као да заступа принцип постојеће Југославије 1991. године. Али, за Шешеља та федерална држава била је само једно прелазно решење у његовој борби за “Велику Србију”. Ми ћемо изводити доказе попут ове панелне расправе која је вођена са гостима Танјуга. Ту је он интервјуисан и излаже свој концепт “Велике Србије”, и да то може да се постигне тако што ће се окупити српско становништво које је раздвојено политичким границама. Међутим, 1991. године, Милошевић и српски црногорски чланови Председништва СФРЈ настојали су да се оствари једна нова српска држава која би била сагласнија са оним што је Шешељ замислио. Борисав Јовић, а ми ћемо предочити његову књигу “Последњи дани СФРЈ”, у тој књизи каже следеће: Радећи на уништавању и растурању Југославије Хрватска и Босна су саме радиле на томе да се створи “Велика Србија”. Ви на основу карте можете да видите да је странка Слободана Милошевића имала за циљ исте територије.

Овде, на овој карти, можете да видите српску Аутономну Област Крајина, то је број 1, бројем 2 је означена западна Славонија, самопроглашена српска аутономна област западна Славонија, Барања и западни Срем, означена је бројем 3. Бројем 4 коридор Посавина. Ова крива линија која се налази нешто западније, назначена је у тексту доказног предмета као идеална западна граница српских земаља. Реч је о оној линији за коју се залагао Шешељ – Карлобаг-Карловац-Вировитица. Као што може да се види на основу карте којом се служила Милошевићева странка, њихови циљеви, када је реч о новој српској држави, и Шешељеви циљеви, када је реч о “Великој Србији” заправо се односе на исту територију. Штавише, докази ће показати да је политичко и војно руководство у Хрватској и Босни и Херцеговини у потпуности било сагласно са Милошевићем, као и са Шешељем, када је реч о томе да се створи српска држава којом доминирају Срби и то да се она створи од територија које се налазе у Хрватској и Босни и Херцеговини.

Као што смо већ рекли, ми ћемо извести доказе који ће показати да су српске вође у самопроглашеним областима у Хрватској, у сарадњи са људима из Београда и Босне и Херцеговине, успоставили неопходну политичку полицију и војну структуру, које су касније учествовале у рату, како би се створила западна граница ове нове државе. Шешељ је лично био присутан на овим територијама од почетка до краја. Он је био присутан када су у близини Книна, Милан Бабић и остали лидери из Крајине, успоставили српску скупштину и српско национално веће и усвојили декларацију о суверености и аутономији српског народа у Хрватској. Шешељ је био присутан када су избили први сукоби, први насилни сукоби у самозваној Аутономној Области Крајина, у марту 1991. године. Шешељевци су учествовали у насељима у Боровом Селу у источној Славонији, Шешељ је био је присутан у Вуковару, пре него што је он пао у руке Срба, а, такође, био је присутан и у Вођину. Током извођења доказа ми ћемо доказати да је он био у сталном контакту са руководством хрватских Срба у свим српским аутономним областима, он је чак и подржавао Милана Бабића до краја 1991. године, када се овај супротстављао Венсовом плану, у којем се предлаже мир на хрватској територији, а у вези са овим планом сагласили су се Милошевић, Туђман и генерал Кадијевић, омогућавајући на тај начин међународним снагама да ступе на територију.

Писани докази, које ћемо ми предочити, показате да је постојао велики степен координације у читавом овом региону. То може да значи, само једно. Да су политички и војни руководиоци заједно и сагласно деловали, како би остварили свој заједнички циљ. Првобитно војно руководство се супротстављало распаду Југославије. Докази ће показати да се они нису залагали за нову српску државу већ су били за то да се одржи некадашња Југославија. Међутим, у јулу 1991. године, ми ћемо извести доказе који ће показати да су под притиском Милошевића и других чланова Председништва генерали одустали од идеје јединствене Југославије и преместили своје главне снаге на будуће границе нове српске државе, дуж оних линија које сам вам предочила. Када је српско и црногорско руководство преузело Председништво, и на тај начин и врховну команду над

ЈНА, 1. октобра 1991. године, ми ћемо извести доказе који ће показати да је ЈНА стала на страну српског руководства и упозорила хрватску владу и друге надлежне органе да ће спроводити одмазду за било какве војне акције Хрвата. Датум 1. октобар је важан, јер је тада, широм региона, предузело низ корака црногорско руководство, које је деловало у садејству и мобилизовало своју специјалну полицију ради напада на Дубровник, који је почео наредног дана.

Што се тиче СРС, она је, такође, поступало према Шешељевим наређењу. Успостављен је ратни штаб 1. октобра, реч је о органу који се до тада називао кризним штабом, а Шешељ и његову сарадници већ су у потпуности сарађивали са ЈНА и наставили су да пребацују своје добровољце и да их шаљу у борбу. Циљ да се створи “Велика Србија” није остварен. Али, они су остварили етничко чишћење. Чућемо сведочење демографских експерата о демографским променама које су наступиле у Хрватској, после којих су захваћена заузета подручја заправо била ослобођена од несрба, нарочито од Хрвата. Шешељ је сам рекао, 6. марта 1992. године, у једном ТВ интервјуу у Београду, да је његово мишљење да, цитирам “Нисмо успели да достигнемо ту нашу идеалну западну границу Кралобаг-Огулин-Карловац-Вировитица, нисмо успели са Карлобагом, али смо негде у близини бившег Масланичког моста, а то је неколико километара од Карлобага. Нисмо успели са Огулином, међутим, близу смо Огулина. Нисмо успели са Карловцем али држимо периферију Карловца. Нисмо успели са Виротивицом али држимо предграђе Пакраца, један део Пакраца и део западне Славоније”.

Пред крај 1991. године, због војне и политичке ситуације на терену, главна пажња удруженог злочиначког подухвата пребачена је на Босну и Херцеговину. На конференцији коју је организовало крње Председништво у Београду, 3. јануара 1992. године, са представницима руководства самозваних аутономних области у Хрватској, представљало је карту планираних, циљних подручја, 1991, 1992. године (имамо карту “Епоха”). У јануару 1992. године, Скупштина босанских Срба прогласила је Српску Републику Босну и Херцеговину. У вези њених територија, речено је да она укључује подручје где је српски народ у мањини, због геноцида почињен над Србима у Другом светском рату. Ова терминологија је врло слична терминологији коју користи Шешељ када се позива на српске гробове који означавају границе “Велике Србије”. Докази ће показати да је, током целог периода оптужнице, Шешељ подржавао и следио исте циљеве као и руководство босанских Срба што се тиче Босне и Херцеговине. Шешељ је и даље имао контакте са лидерима босанских Срба током целог периода оптужнице и, чак их је и подржавао 1993. године у њиховом противљењу Слободану Милошевићу и плану Венс-Овена, а то је био мировни предлог за Босну и Херцеговину који би поделио земљу на десет различитих националних зона.

На пример, у једном говору који је одржао 11. марта 1993. године, Шешељ каже, цитирам: “Ми сматрамо да нико нема право да прихвати ултиматум Венса и Овена у име српског народа у вези унутрашње границе територије бивше Босне и Херцеговине. Поготово не верујемо да ико има право да да коридор између Босанске Крајине и Семберије Хрватима, муслиманима или Унпрофору у име српског народа. Српска радикална странка и даље се држи свог става да је једина праведна и чврста граница која се може успоставити на територији бивше Босне и Херцеговине на достигнутим линијама фронта”. По овом питању Шешељ се коначно растао са Слободаном Милошевићем, бар за неко време.

У том периоду, у оквиру времена које покрива оптужница, завршава се период који покрива оптужница.

Било је врло јасно из онога што су говорили руководиоци босанских Срба да, уколико муслимани и даље буду покушавали да успоставе јединствену државу Босну и Херцеговину, прети им истребљење.

Планирала сам да вам покажем један снимак, али не знам да ли ћемо моћи да га нађемо.

Је ли ово пут којим желите да крене Босна и Херцеговина, исти пут у пакао и патњу којим су кренуле Словенија у Хрватска. Зар не мислите да ће овај пут одвести Босну и Херцеговину у пакао, а муслимански народ у могуће истребљење. Шешељево мишљење, Шешељеви погледи о националној различитости, разноврсности у оквиру његове “Велике Србије” били су исти. Он је заговарао да националне мањине не треба да прелазе цифру од 8 одсто укупног становништва. У поглављу 10 његове књиге “Филипике четничког војводе” под насловом “Поступање са не Србима у процесу уједињења”, Шешељ описује своје виђење улоге разних националности у новој српској држави. Он каже “неизбежно је формирање цивилне државе. Државе у којој су српски грађани једнаки, лојалност се подразумева и где су са Србима једнаки припадници других националних мањина и група. Уколико се успостави таква држава, друге нације и националне мањине и групе не треба да прелазе 8 одсто од укупног становништва. Они не треба да прелазе дати постотак ни у једном већем насељу, региону или административној јединици и не би требало оставити могућност да се тај постотак промени њиховим наталитетом”. Ово је изазвало пресељење огромних бројева несрба. Национале поделе на терену које су тражили Карауић и Шешељ нужно су захтевале истеривање несрба из циљних територија. Чак и на територијама где су Срби доминирали. Муслимани и Хрвати су морали да се одселе и несрби су морали бити истерани да би територија била хомогена.

Ја сам сада већ говорила један сат и уколико то одговара судском већу, мислим да је ради преводилаца потребно да направимо паузу. Ја сада имам један преглед базе злочина и једну демонстрацију прегруписавања нација.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Можемо сада направити паузу ако то вама одговара или у 12 сати и 20 минута. Како желите.

Тужилац Кристин Дал: Мислим да би било добро да сада направимо паузу након један сат.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду онда ћемо сада имати паузу од 20 минута.

Молим да сви устану.

Пауза.

Изволите сести.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Настављамо са заседањем, госпођо Дал имате реч.

Тужилац Кристин Дал: Хвала часни суде. Као прво хтела бих исправити грешку коју сам учинила приликом приказивања фотографија. Показала сам криву фотографију, сада бих то желела поправити, показати праву фотографију Милана Ланчужанина познатог као Камени.

Сада бих прешла на циљеве у остваривању “Велике Србије”. Извешћемо доказе да је у Босни и Херцеговини прије рата постојао цели мозаик етнички различитих заједница. Опростите чекам електронски сустав да ме стигне. Као што можете видети на овој карти, она је врло сликовита, ту се виде демографски подаци којима располаже тужитељ, а потичу након рата. Дакле, информације које ћу вам сада показати и ако се погледа ситуација из 1997. године видећете да је нестала та слика помешаних етничких заједница. Чекамо поновно на слику. Дакле, етничко чишћење постигло је потпуну реорганизацију тако да је сада становништво (прекид на снимку) и легенду, споменула сам већ говор Радована Карауића од 12. маја 1992. године, у коме он наглашава кључну важност заузимања стратешких територија. Кривична дела о којима ћемо говорити у овом предмету показале управо те стратешке локације. Планирало се у највишим институцијама политичког и војног руководства и то је био разлог зашто су босански Срби били у стању,

стратешки и методично, бирати своје циљеве како би вршили своје војне операције. Овде можете видети Босански Шамац, Брчко и Бијељину. Ми ћемо на њиховом примеру показати начин на који су вршени напади.

Те три општине налазе се у Посавском коридору. Прије рата већина становништва у Босанском Шамцу састојала се од Хрвата. У Брчком већину су имали муслимани, а у Бијељини Срби. Од 1992. године несрбе се протеривало из тих општина, и то се чинило силом. Из доказа које ћемо предочити биће видљиво да су напади на не српско становништво у Босни и Херцеговини започели у Бијељини, и из тих напада видљив је образац који се понављао у целој Босни и Херцеговини. У те три општине локалне власти, као вођство босанских Срба, тражили су од СРС да у те општине шаље добровољце. На пример, Биљана Плавшић је упутила писма Шешељу, Аркану и Мирку Јовићу тражећи помоћ. Шешељ је на то тражење одговорио и његови добровољци су стигли и суделовали у нападима и злочинима који су уследили. Ратни штаб Српске радикалне странке слао је, послао је добровољце којима је вођа био Дебели. Послао их је у Босански Шамац. У Брчком и у Бијељини Мирко Благојевић је руководио добровољцима радикалне странке.

Добровољци радикалне странке борили су се заједно са јединицама ЈНА, Територијалном одбраном босанских Срба, припадницима српског МУП-а и аркановим "Тигровима". Тужитељ ће извести доказе о томе да је Шешељ био обавештен о тим насилним догађајима. И он је унапредио заповеднике из радикалне странке који су у то били уплетени. На пример, у налогу о унапређењу у тачки 15, Срећко Радовановић помиње се као четнички пуковник који је организовао и обучавао четничке јединице. Њега хвале због његовог суделовања у борбама на различитим подручјима у Хрватској и због тога што је у априлу 1992. године, био стално на терену укључујући и подручје Шамца и Брчког. Слично се односи и на Мирка Благојевића. Каже се да је он ширио Српски четнички покрет на подручју целе Семберије, и да је заповедао четничким јединицама на подручјима, између осталих Бијељине, Зворника и Брчког.

Оно што је донело рат у Словенију и Хрватску, дакле параноја, етнички референдуми, прикривено наоружавање, формирање паравојних снага и етичко чишћење, на концу су се нашли на дијелу у Босни у првом тједну у априлу. Бијељина се састојала од 36.000 становника. Она је била на неких 15 км од српске границе на крижању двију важних цеста. Бијељина је била од кључног значаја за српску проглашену Семберију и Мајевицу. И СДС је вршила знатне напоре да србизира локалну полицију. У томе су суделовали и Шешељеви људи који су суделовали у заузимању Бијељине и остварењу стратешких циљева 1, 2 и 3. Из извештаја полиције босанских Срба, јасно следи да су Шешељеви добровољци суделовали у кривичним делима извршеним прије, током и након заузимања Бијељине. Шешељ је, 1993, промовирао Благојевића у чин војводе због свега што је чинио у Бијељини. Исти је образац био је на делу и у Зворнику. У априлу 1992. године у Зворнику је живело ко 15.000 људи, од чега су 60 одсто су били муслимани. Град се налазио на западној обали реке Дрине. Мост је повезивао град са мањим градом Малим Зворником на другој страни реке, у Србији. Након референдума за независност насиље је стигло и у Зворник. Тако су, 16. марта, зворнички Срби прогласили властиту независну српску општину Зворник. Крајем марта, полицијске снаге поделиле су се у двије групе. И када је 6. априла република прогласила независност емоције су стигле до усијања. Српске снаге, које су нападе Зворник, биле су мешавина професионалних и ултранационалистичких снага, а међу њима су били елементи зворничке Територијалне одбране, Арканових јединица, шешељеви и специјалне јединице српске Државне безбедности, као и регуларне јединице ЈНА, којима је помагала артиљерија ЈНА. Прве борбе избиле су 8. априла и артиљерија ЈНА почела је, без скривања, из Србије гранатирати Зворник. Аркан је стигао увече и дао ултиматум којим је наложио муслиманима да положе оружје или ће идућег јутра доживети исто што су доживели они у Бијељини. Српске снаге окружиле су град и неколико тренутака након што је истекао ултиматум напали су. У року од неколико сати окупирали су град. Шешељ се касније хвалисао са успехом елитних јединица. Оно што је касније уследило може се само описати као ужасно.

Ја бринем, морам то отворено рећи, што ћемо у овом суђењу видети више примера насиља, масакра, депортација, збјегова. Што ћемо више видети разарања уамија и цркава, што више будемо суочени са свим тим материјалом све ћемо га мање видети. Јер, постаћемо тупи на све те ужасе. И надам се да ћу приликом извођења доказа успети задржати шокантну нарав тог материјала.

Након што су српске снаге успоставиле контролу над Зворником, несрпско становништво, углавном мушкарци, почели су се хапсити. Одведени су у заточеничке објекте. Ја кажем заточеничке објекте, јер ту је најмање била реч о затворима, ту се најчешће радио о цивилним зградама којима је једноставно измењена сврха. Техничка школа, дом културе у Дрињачи, кланица. Људи који су били заточени у тим заточеничким објектима били су изложени врло окрутним увјетима. Нису добијали храну, њихово заточеништво није имало никакве везе са било каквим кривичним поступком. Они су били присиљавани на рад. Тисуће људи босанских муслимана избачени су из зграда. Извешћемо доказе о томе како су уништавани и пљачкани њихови домови, а српске снаге су уништавале и вјерске и културне споменике. Што се тиче Зворника, тужитељ ће извести доказе у вези са масакром муслиманских мушкараца у Дому културе у Дрињачи, у раздобљу од 30. до 31. маја 1992. године. А такође, ћемо изводити доказе и о убиству 150 мушкараца у техничкој школи у Каракају у првом тједну јуна, као и масакру 150 људи у Геровој кланици у раздобљу од 7. до 9. јуна, те о убиству 40 несрпских заточеника у раздобљу од 1. до 26. јуна у Дому културе у Челопеку. То је једноставно немогуће замислити и указује на који окрутни начин је несрпско становништво, како се са њима врло окрутно поступало само зато што нису били Срби. Све то доводи до Шешеља. Извешћемо доказе да је, у марту 1992. године, док су се босански Срби припремали за напад Шешељ одржао један говор у Малом Зворнику на другој страни реке. Он је рекао следеће: “Драга четничка браћо, особито ви са друге стране реке Дрине, ви сте најхрабрији. Ми ћемо Босну очистити од пагана и показаћемо им пут који ће их одвести на исток, тамо камо и спадају”.

Бранко Грујић, председник кризног штаба у Зворнику, у априлу 1992. године, од радикалне странке у Београду тражио је добровољце. Шешељ је особно одобрио његов захтев.

Чућемо исказе да су вође радикалне странке доводили добровољце из Лознице. И то под заповедништвом Драгана Цветиновића. Тако да када је рат избио локални Срби прикључили су се добровољцима СРС-а и заједно се са њима борили.

Након завршених борби Шешељ их је унапређивао. Тужитељ ће показати да су Шешељеви добровољци суделовали у масовним убиствима, окрутном поступању према заточеницима у различитим заточеничким центрима и присиљавали људе на пљачкање. Многи сведоци ће такође, говорити о злочинима које се починиле “Жуте осе”. Тужилаштво ће предочити доказе према којима су такозване “Жуте осе” на чијем челу су се налазили Репић и Жућо Вучковић, били Шешељеви добровољци. Они су се придружили СРС-у 1991. године, и Шешељ их је индокринисао својом пропагандом мржње. Они су се већ борили у Хрватској, а у Зворник су дошли из штаба СРС у Београду. Током борби и кампање прогона у Зворнику, Шешеља су његови сарадници редовно информисали и ми ћемо доказати да су неки од плодова пљачкања коришћени за финансирање радикалне странке.

Овај образац поновио се и у Босанском Шамцу, у Брчком у складу са покушајем да се остваре стратешки циљеви босанских Срба.

А сада бих желела да се осврнем на Мостар и Невесиње. Мостар и Невесиње се налазе у јужној Босни и Херцеговини. Ове општине су од значаја за неколико стратешких циљева босанских Срба, тачније за коридор Дрине и границу на Уни и Неретви и приступ мору. Уз то, Мостар је био значајан због тога што су се у њему налазиле две велике војне касарне, један аеродром и други војни објекти.

Постојао је један дечак који је живео у малом селу, у општини Невесиње. Његов свет се срушио у јуну 1992. године. Његова породица се није бавила политиком, они су се тамо осећали безбедним. Невесиње јесте била општина у којој је постојало већинско српско становништво и већ је била под контролом српских снага. Међутим, они су се осећали безбедним чак и када су други људи почели да беже и да се скривају по шумама. Породица овог дечака међу последњима је отишла у јуну 1992. године, када су схватили да муслимани нису безбедни у Невесињу, да се убијају невини цивили, да се разарају куће, да се разарају градови. Овај дечак је побегао са својим родитељима, бабом и дедом, браћом и сестрама, са својом широм породицом. Покушали су да побегну у Мостар, али су их заробили српски војници. Они су их одвели у нешто што би се могло назвати заточеничким објектом, а овај објекат се налазио у селу Зијемље. Тамо су престрављена деца видела како њихове рођаке премлаћују и муче. Ова деца су раздвојена од својих родитеља, бабе и деде и више их никада нису видели. Њихови лешеви доцније су пронађени у јама. Премештени су са једног заточеничког објекта у други, око две недеље касније мала група престрављене деце и две старице одведени су у смеру Стоца и тамо су их, усред недођије, оставили српски војници. Хрватски војници су их спасили.

Овај дечак је изгубио своје родитеље, бабу и деду, и одрастао је у дому за напуштену децу. Његово искуство нам предочава какве су све патње људи претрпели у Невесињу и Мостару. Ми ћемо изводити доказе на основу исказа сведока, војника и вештака. О масовним убиствима која су почињена у близини овог подручја у јуну 1992. године, 88 муслимана је убијено на депонији у граду Убарак 13. јуна, 18 несрба цивила убијено је у градској мртвачници у Сутини у Мостару, истог тог дана. Више од 70 цивила су заробљени, а онда и убијени међу њима је било много жена, деце и старијих људи. Две жене су заточене и нападнуте на Борачком језеру. Тужилаштво ће, такође, изводити доказе о другим злочинима које су починиле српске снаге укључујући и сексуално злостављање.

Шешел је одговоран за ове злочине према оним доказима које ће извести Тужилаштво. Пре рата није постојало знатно присуство нити Српске радикалне странке нити Српског четничког покрета у Мостару. Међутим, у суседном Невесињу, Арсен Граховац је промовисао идеологију Српског четничког покрета. Његова кафана постала је место окупљања за идеологију Српског четничког покрета. Он је успоставио јединицу по имену "Карађорђе" која је постављала препреке на путу, злостављала локално несрпско становништво и дизала у ваздух неколицину имања која су припадала муслиманима у подручју Невесиња, почетком 1991. године. У овој јединици је било између 80 и 100 припадника и симпатизера Српског четничког покрета и Српске радикалне странке, а они су деловали како у Мостару тако и у Невесињу.

Група на чијем челу је био Граховац није једина група добровољаца која је била повезана са Шешелем. Почев од јесени 1991. године, а нарочито током 1992. године, Шешелеви добровољци су пристигли из Србије и Црне Горе као и са ратишта у Хрватској. Добровољцима радикалне странке и четника су командовала два лица Бранислав Вакић и Радован Радовић. У мају 1992. године, Мостар су преузеле српске снаге у којима су били ЈНА, српска Територијална одбрана, добровољци Српске радикалне стране и Црвене беретке из српског ДБ-а. Они су учествовали у офанзиви којом је командовао генерал Перишић.

Ми ћемо чути од учесника у нападу да је Оливер Берет, један од вођа добровољаца радикала, који је имао тесне везе са руководством радикала, пристигао из Београда и да је био присутан у војном штабу ЈНА у Мостару. Док се тамо налазио био је у сталној вези са добровољцима радикалима који су учествовали у овој офанзиви.

Приликом сваког убиства и злостављања које сам поменула, како у Мостару тако и у Невесињу, учествовали су припадници радикалне странке и четнички добровољци. У складу са истим обрасцем, Шешел је обилазио ова подручја где је долазило до сукоба и, такође, дошло је до унапређења оних команданата који су били умешани у злочине. Вакић је, такође, унапређен у вези

са догађајима који се тичу Вуковара, а Радовић и Оливер Берет су унапређени у војводе 1994. године.

Сада бих желела да се осврнем на Сарајево. Сарајево је пети стратешки циљ босанских Срба тачније његова подела. У априлу и мају 1992. године, српске снаге, укључујући добровољце Српске радикалне странке, напали су и заузели општине или делове општина (прекид на снимку) чућемо сведочења да је после овог преузимања власти започета кампања прогона несрба, углавном муслимана.

Злочини који су укључени у ову оптужницу су злочини почињени у општини Илијаш и Вогошћа, између осталог. Крајем 1991. године, и почетком 1992. године, Срби у ширем подручју Сарајева су предузели кораке да успоставе контролу над неколико подручја. Ратко Аудић, који је био председник СДС, стао је на чело српског кризног штаба и територијалне одбране у Илијашу. Крајем априла 1992. године, Срби из Илијаша преузели су полицијску станицу и отпустили све полицајце муслимане и Хрвате. Муслимани и Хрвати су безуспешно покушали да оснују своју полицијску станицу у близини међутим, српски полицајци су им узели сву муницију и оставили их без икакве одбране.

Василије Видовић је био један Шешељевих добровољаца пореклом из Илијаша, он је био припадник Српске радикалне странке у Книну. И сада се вратио у Илијаш. Он је био и припадник штаба Ратка Аудића и био је познат по својој бруталности. Возио је ауто са људском лобањом причвршћеном на предњи део аутомобила. Испред његове куће, у којој је он живео, биле су две људске главе набијене на штапове. Српске снаге напале су, у ноћи између 4. и 5. јуна 1992. године, и докази ће показати да су Видовићеви људи, локални полицајци и други наоружани људи припадници Територијалне одбране ушли у град и починили злочине. Неки људи су заробљени. Следећи образац који смо имали прилику да видимо, у свим злочинима који су до сада поменути, наши докази ће показати да су шешељевци заробљавали људе, тукли их, шутирали их, стављали их на аутобусе и држали их заробљене у складиштима по неколико месеци, пре него што би их одатле пребацили на друго место.

Имамо детаљне доказе о томе да су људи мучени, силовани, убијани. Да су заробљеници из тих такозваних затвора терани да присилно раде, укључујући и копање ровова и обављање других радова на линији фронта. Командантов човек Василије Видовић лично је убио 27 заробљеника у лето 1993. године, као одмазду за српске губитке.

Овај исти образац понављао се и у другим насељима око Сарајева.

Сада пређимо на Славка Алексића, он је добровољац Српске радикалне странке који је контролисао подручје око Јеврејског гробља на Грбавици. Његова јединица звала се Равногорски четнички одред, а 1993. године Шешељ га је унапредио у чин војводе. У наредби о његовом унапређењу одаје му се признање за његов активни рад на промовисању идеала странке и тог покрета у Сарајево и он се помиње, о њему се говори тачније као команданту четничког одреда Ново Сарајево. После рата, Шешељ је јавно хвалио Алексића и добровољце Српске радикалне странке говорећи како су они учинили велику услугу странци и циљевима српског национализма. Шта је то Алексић учинио за српску ствар. Он и његови људи прогањали су несрбе у Грбавици, произвољно су претраживали људима куће, пљачкали, силовали, тукли и убијали. Терали су мушкарце и жене на присилни рад у опасним околностима, 80 цивила је убијено и погинуло док су били на тим присилним радовима.

Тај исти образац поновио се и у општини Илија. Бранислав Гавриловић, познат под надимком Брне, био је активан у ширем подручју Сарајева. Он је стао на чело омладинског српског покрета за Босну и Херцеговину. Шешељ га је касније именовао, тог Гавриловића за добровољачког команданта у Славонији, Барањи и западном Срему. Овде на екрану видимо Шешељеву потврду о томе да је он командант. Гавриловић је био један од лидера Српске радикалне странке у Илији.

Током рата он је био одговоран за једну већу јединицу четничких добровољаца. Тужилаштво ће пружити доказе о томе да је Гавриловић, док је био у Хрватској, добијао наређења од штаба Српске радикалне странке у Београду и да се сретао са Шешељем и у Београду и у Сарајеву. Шешељ га је именовао за војводу у мају 1993. године, а његове заслуге биле су стечене у Хрватској и Сарајеву где се истакао. Шта је он то урадио у Сарајеву? Ми ћемо вам приказати доказе да је, 17. јула 1993. године, Гавриловић са својим четничким добровољцима заробио четворо припадника сарајевске Територијалне одбране на њиховим положајима на планини Игман. Једног од њих, седамнаестогодишњег дечака, убили су на лицу места. Остале заробљенике повели су доле на једно поље где су Бранислав Гавриловић и други његови људи чекали. Гавриловић и један од његових подређених су испитивали заробљенике, ударали их, тукли их и шутирали. Двоје од тих заробљеника убијено је после испитивања.

Ови злочини које сам управо описала почињени су због тога што су Шешељ и други учесници заједничког злочиначког подухвата следили заједнички циљ остваривања српске доминације у циљним територијама у Хрватској и Босни и Херцеговини. Шешељ и његови сарадници желели су да истерају Хрвате и муслимане. Да би ово остварили водили су кампању прогона, због које су неизрециви бројеви невиних људи свих узраста платили веома високу цену. Веома тешку цену. Ово ме доводи до закључка моје речи данас. Ви ћете на крају овог предмета одвагати све доказе које је Тужилаштво пружило и одбрану коју буде пружио господин Шешељ и одлучити да ли су оптужбе против њега доказане. Имамо три тачке оптужнице за злочине против човечности, прогоне, депортације и нечовечно поступање у облику присилних пресељавања. Као и три тачке оптужнице за кршење закона ратовања. Три тачке које се односе на кршење закона и обичаја ратовања, а које се односе на имовину, односно реч је о безобзирном разарању села које није оправдано војном нуждом, као и намерно уништавање установа посвећених вјерским, односно уништавање верских објеката.

Господин Шешељ је кривично одговоран за ове злочине због онога што је он чинио. Ми тврдимо да је он планирао, потицао, наређивао, починио или на друге начине помагао и подржавао извршење тих кривичних дела. Тужитељ тврди да је он у томе директно суделовао изравним оцрњивањем које је износио у својим говорима, а то се односи на говоре које је одржао у Вуковару, Малом Зворнику и Хртковцима. И коначно, сматрамо да се Шешељ може сматрати кривично одговорним за ова кривична дела, зато што је суделовао у удруженом кривичном, у удруженом криминалном подухвату, чији је циљ био стално расељивање односно уклањање Хрвата, муслимана и других несрпских становника из великих делова Хрватске и Босне и Херцеговине, а за који се тврдило да су дио српског територија. За то је нужно било провођење односно вршење ових злочина. Тужитељ ће показати да конкретна дјела, идентификована у оптужници улазе у циљ удруженог злочиначког подухвата. Ми сматрамо да су депортација и присилно премештање чинили дио, од самог почетка, дио циља удруженог злочиначког подухвата. Друга кривична дела, попут убистава, заточења, мучења, премлаћивања, сексуалног злостављања, уништавања имовине били су у најмању руку предвидива кривична дела ако нису већ била заправо дио циља удруженог злочиначког подухвата од самог његовог почетка.

Тужитељ ће доказати да су та кривична дела прихватили припадници удруженог злочиначког подухвата током догађаја и уградили их у свој кажњиви план. Докази ће показати да је циљ удруженог злочиначког подухвата стално био исти. Но да се провођење тог заједничког циља мењао, односно начини на који се покушавао остварити заједнички циљ удруженог злочиначког подухвата се мењао у раздобљу од 1991. до 1993. године. Не може се сумњати да су та кривична дела била предвидива. Као што је Шешељ сам казао у једном интервјуу, који је дао 24. маја 1991. године, након што се састао са Радованом Карауићем у Босни и Херцеговини. Он је казао: "Ми смо већ распоредили више четничких група у Загребу и другим градовима у Хрватској, који су обучени за саботаже и терористичке активности. Ако се српски цивили почну масакрирати, четници ће ударити и у Загребу и у другим местима где постоји велика концентрација Хрвата. И то користећи

сву своју снагу. Знате, када се врши освета, освета је слепа. Неће бити невиних жртава, доћи ће до невиних жртава, али шта да се ради. Нека Хрвати први о томе мисле. Ми нећемо први ударити. Али ако они ударе нећемо се бринути где се пролива крив. Исто тако, ако војска не разоружа усташе одмах доћи ће до великог проливања крви”.

У септембру 1993. године, Шешел је поново дао један интервју, овај пут за једну радиостаницу. Када га је један слушалац питао није ли он забринут због тога што други људи који нису Срби пате, што се наноси патња невином становништву, он је одговорио: “Зашто бих се ја, зашто бих ја имао грижу савести. Толико невиних Срба пати у овом рату и ја не морам бринути за оне који су припадници непријатељског народа. Знате у рату се проживљавају тешке ствари и тешке муке и у рати ја се бринем само за оне који су припадници мог народа”

На концу, ја мислим да је корен свог овог зла управо у недостатку било каквог суосећања. Докази ће поткренити све оптужбе и надам се да ћете наше доказе видети као комплетне. Захваљујем.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: Хвала вам госпођо. Господине Шешел, сутра ћете ви добити реч. Пошто ја водим рачуна о равноправности страна у поступку да ли ће вам бити потребан сталак. Намерава ли да говорите седећи или стојећи. А сада, када вас гледам, такође се питам имате ли на располагању чашу или бокал воде, не знам да ли је тако. На крају једно техничко питање које ме занима јесте да ли ћете сутра говорити седећи или ћете устати. Јер, ако желите да устанете биће вам потребан сталак.

Проф. др Војислав Шешел: Ја бих вам господине судија рекао три ствари. Прво, ја имам право и таква је пракса овог Трибунала да се суду обраћам седећи. То је судија Ричард Меј изричито потврдио негде на почетку процеса Слободану Милошевићу. И мени је тако лакше. Друго, ја имам воде, мада не у стакленој чаши, вероватно се неко овде боји стаклене чаше у мојим рукама, па су ми дали ову пластичну. Једино ја у целој судници имам пластичну чашу за воду, али ето ја сам се с тим помирио. Ваљда се и ви осећате сигурнијим када ја немам ништа стаклено у рукама. И трећа ствар, пошто је тужилац скратио своју уводну реч ја се надам да мени сутра нећете скраћивати оних обећаних четири сата за изјаву оптуженог. Ја сам на то рачунао и за то сам се спремао. Дакле, пуна четири сата имам да говорим. Хвала.

Председавајући судија Жан Клод Антонети: У реду, нема никаквих потешкоћа, можете да седите пошто је то ваш захтев. А наравно, сутра ћете имати на располагању и своја четири сата.

Завршавамо данашње заседање, поново се видимо сутра у 9 часова пошто ће се тада наставити седница. Хвала вам.

Устаните молим.